

LEÂLÎ'NİN *TERCEME-İ BA'Z-I ÂYÂT-I ZEBÛR* ADLI MANZÛMESİ

Şeyma BENLİ*

ÖZ

Rivayete göre, İbn Abbas, Zebur'da, Kur'ân-ı Kerim'deki Rahmân sûresine benzeyen bir sûre görüp onu Süryaniceden Arapçaya tercüme etmiştir. Bu sûreyi vird edinmiş ve pek çok faydasını görmüştür. Kanûnî Sultan Süleyman devrinde kadı olarak görev yapan Leâli mahlaslı Saruhanlı Seyyid Ahmed b. Mustafa, İbn Abbas'ın Arapça tercümesini Türkçeye çevirmiştir. Eski Anadolu Türkçesi özelliği gösteren metin, halkın vird edinmesi amacıyla tercüme edildiği için oldukça sade bir üslûba sahiptir. Leâli her ne kadar eserin aslını İbn Abbas'a dayandırsa da bu konuda farklı rivayetler bulunmaktadır. Ayrıca söz konusu sûre, bugün elimizde mevcut olan Zebur'da da yer almamaktadır. Bu makalede hem söz konusu tercümenin muhtevassından, dil ve üslûp özelliklerinden hem de orijinal metnin kaynağıyla ilgili tartışmalardan bahsedilmiş, son olarak da eserin tenkitli neşri yapılmıştır. **Anahtar Kelimeler:** Zebur, tercüme, Osmanlı, Ahmed b. Mustafa, Leâli, Fatlubnî tecidnî.

LEALI'S POEM NAMED *TRANSLATION OF SOME VERSES OF PSALMS*

ABSTRACT

According to narrative, Ibn Abbas saw a surah in Psalms similar to surah al-Rahman in the Noble Quran. And he translated it from Syriac into Arabic. When he prayed with the surah, he overcame some difficulties and gained benefits. In the period of Suleiman the Magnificent, Sayyid Ahmad b. Mustapha, who was known as Leâli and worked as a qadi, translated the surah into Turkish language. Leâli translated it with the aim of public understanding and to enable them to pray with it. So it has plain style and exemplifies the characteristics old Anatolian Turkish language. Even though Leâli attributed the surah to Ibn Abbas, there are different narratives about its origin. Moreover, this surah is not involved in modern Psalms. In this article both the translation's content, language, style and discussion on the source of the original text have been expressed. Finally the critical edition of Leâli's translation has been conducted.

Keywords: Psalms, translation, Ottoman, Ahmad b. Mustapha, Leâli, Fatlubnî tajidnî.

Giriş

Zebur, Hz. Davud'a gönderilen, 150 mezmurdan müteşekkil ilahî bir kitaptır.¹ Muhtevassında ahkâma yer verilmeyen bu kutsal kitap Tanrı'ya övgü, hikmetli sözler ve nasihatlar içerir.² Hem Yahudiler hem Hristiyanlar Zebur'u dua

* İstanbul Üniversitesi, SBE, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, seymaderbeder@gmail.com

¹ Kur'ân, Nisa 4/163, İsrâ, 17/55, Enbiya 21/105.

² Salime Leyla Gürkan, "Zebur", *TDVİA*, C. XXXIV, İstanbul 2013, s. 172.

amacıyla okumaktadırlar.³ Zebur'u ilk defa Türkçeye çeviren Ali Ufkî Bey'dir (1666).⁴ Bununla birlikte Zebur'dan olduğu iddia edilen bir sûre, ondan yaklaşık yüz yıl önce Leâli mahlaslı Saruhanlı Seyyid Ahmed b. Mustafa tarafından nazmen tercüme edilmiştir. Bu tercümede İbn Abbas'a ait bir rivayet esas alınmıştır. Leâli'nin tercüme ettiği metin ile bugün elimizde bulunan Zebur arasında sadece birkaç cümle benzerliği bulunmaktadır.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, mütercimi tarafından her ne kadar Zebur'dan bir sûrenin tercümesi olarak adlandırılrsa da, diğer tercümeyle örtüşmeyen bu metni gerçekten Zebur'a ait bir tercüme olarak kabul edebilir miyiz? Bu soru hep aklımızda olacaktır. Ancak bu çalışmada mezkûr sorunun cevabı kısmen aydınlatılmaya çalışılsa da asıl vurgu, eserin edebî yönü ile ilgilidir.

Bu makalede öncelikle Leâli'nin hayatından ve eserlerinden bahsedilecektir. Ardından, Arapçadan yaptığı manzum tercümenin muhtevası anlatılıp kaynağı ile ilgili elde edilebilen bulgulara yer verilecektir. Eserin farklı nüshalarına dayandırılarak oluşturulan transkripsiyonlu metni ise Arapça orijinali ile birlikte çalışmanın sonuna eklenecektir.

1. Leâli'nin Hayatı ve Eserleri

Manisa/Saruhan'da doğan Seyyid Ahmed b. Mustafa'nın doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kemalpaşazâde (ö. 940/1534)'den ders aldı ve ona mülâzım oldu.⁵ Şeyhülislam Sadi Çelebi'nin fetva katipliğini yaptı.⁶ 940/1532'den itibaren Sadi Çelebi'nin, 946/1538'den itibaren Çivizâde Mehmed Efendi'nin, 948/1536'dan sonra da Abdülkadir Efendi'nin fetvalarının kopyalarını derledi.⁷ Eğitimini tamamlayınca kadılık yaptı. Görev icabı birçok yeri dolaştı. Kadılar arasında, hakikati temyizdeki kudreti ve dürüstlüğü ile meşhur olduğu kaynaklarda belirtilir.⁸ Son olarak Amasya'da kadılık görevini ifâ ederken 971/1563 yılında vefat etti.

Şairlik yönü de olan⁹ Seyyid Ahmed b. Mustafa'nın mahlası, kaynaklarda Leâli, Bilâli ve Lâli olarak geçmekte ise de eserlerindeki imlâdan, doğrusunun Leâli olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰ Leâli'nin, vaktinin çoğunu büyük bir gayretle ilim elde etmekle geçiren irfan ehli bir kimse olduğunu söyleyen Âşık Çelebi, onun aynı zamanda hiç olmayacak bazı kitaplar yazıp haşiyeler düzdüğünü ve kolaylıkla akılda

³ Osman Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, Damla Yay., İstanbul 2001, s. 403.

⁴ Ömer Faruk Harman, "Kitâb-ı Mukaddes", *TDVİA*, C. XXVI, İstanbul 2002, s. 76. Kitâb-ı Mukaddes'in Türkçe çevirileri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bruce G. Privratsky, "Kitâb-ı Mukaddes'in Türkçe Tercümelelerinin Tarihi" 16-21. *Yüzyıl*, (Çev. Can Şakırgil), http://www.filipus.org/pdf/Turkce_KM_Tarihi_Version_R.pdf, e.t: 13.08.2014.

⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), C. I, Meral Yay., İstanbul 1975, s. 384.

⁶ Katip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, (Çev. Rüşti Balcı), C. III, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2010, s. 975.

⁷ Aynı yer.

⁸ Nev'izâde Atâî, *Hadaiku'l-Hakaik fi Tekmileti's-Şakâik*, (Haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., İstanbul 1989, s. 45.

⁹ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretu's-Şuarâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), C. II, TTK Yay., Ankara 1981, s. 827.

¹⁰ Ali Benli, "Leâli Ahmed Çelebi", *TDVİA*, C. Ek-2, İstanbul 2016, s. 150.

tutulmalarını sağlamak amacıyla meseleleri cetveller içinde göstermeye emek ve ömür harcadığını da ifade etmektedir.¹¹

Fıkıh, kelim, hadis, tefsir, dil ve edebiyat alanlarında eserler telif, tercüme ve şerh eden müellifin, konularına göre eserlerinin dağılımı şu şekildedir:

Fıkha dair eserleri: *Mecma'u'l-mesâili's-şer'iyye fi'l-'ulûmi'd-dîniyye* (Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, 2771), *Risâle fi'l-ferâiz* (Süleymaniye Ktp., Serez, 1650), *Dâire-i Mermeze* (Süleymaniye Ktp., Fatih, 2529-002), *Risâle-i Mükemmile* (Süleymaniye Ktp., Kasıdecizade, 85), *Şerh-i Muhâkemât* (Süleymaniye Ktp., Hüdai Efendi, 880), *Fetâvâ* (Burdur İl Halk Ktp., 719).

Kelâma dair eserleri: *Tercemetu Kasîdeti Bed'i'l-emâlî ma'a Şerhihâ* (Köprülü Ktp., Mehmed Asım Bey, 250), *Şerhu'l-Kasîdeti'n-nüniyye* (Süleymaniye Ktp., Laleli, 3713-002).

Hadise dair eseri: *Şerhu'l-erbâin Hadîsen li'n-Nevevî* (Süleymaniye Ktp., Laleli, 3713-001).

Tefsire dair eseri: *Tefsîru Sûreti'l-Fâtîha* (Süleymaniye Ktp., Kasıdecizade, 85-001).

Arap, Fars ve Türk Dili ve Edebiyatına dair eserleri: *Kavânînu's-sarf^{d2}* (Süleymaniye Ktp., Fatih, 4757), *Kânûnu'l-avâmil ve Burhânu'l-mesâil* (Beyazıt Devlet Ktp., Merzifonlu Kara Mustafa, 454), *Şerhu'l-emsileti'l-muhtelife* (Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, 6615), *Menba'u'l-kavâid ve Mecma'u'l-fevâid* (Beyazıt Devlet Ktp., Merzifonlu Kara Mustafa, 454), *Şerhu Kasîdeti'l-bürde* (Süleymaniye Ktp., Nuruosmaniye, 4016), *Kasîde-i Münferice Şerhi* (Kayseri Raşid Efendi Ktp., Raşid Efendi, 570). *Tuhfetü'l-havas fi Tercemeti Dürreti'l-gavas* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, 3523-006). *Münşeât* (Süleymaniye Ktp., Ali Nihat Tarlan, 87), *Divân* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, 3298-007), *Fetihnâme* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, 3523-008), *Mecalis* (Süleymaniye Ktp., Kasıdecizade, 89). *Terceme-i Ba'z-ı Âyât-ı Zebûr*, Bunlar haricinde *Esmâu'n-nebî*, *Terceme-i Kasîde-i Tâiyye*, *Dekâyiku'l-mîzan fi Mekâdiri'l-Evzân* adlı eserlerinin de bulunduğunu Bursalı Mehmed Tahir haber vermektedir,¹³ ancak bu eserlere kataloglarda rastlanmamıştır.

2. *Terceme-i Ba'z-ı Âyât-ı Zebûr* Adlı Eserin Genel Özellikleri

Söz konusu eser, kataloglarda birbirinden farklı isimlerle kaydedilmiştir (bkz. Eserin Nüshaları). Bu durumun temel sebebi, Leâli'nin, çevirisini hususî bir isimle mukaddimede zikretmemesidir diyebiliriz. Çevirinin hangi tarihte yapıldığı da belli değildir.

Leâli'nin çevirisine, Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları* adlı eserinde semavî kitaplarla ilgili manzum eserlerden bahsederken işaret etmektedir.¹⁴

¹¹ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, (Haz. Filiz Kılıç), C. II, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010, s. 729.

¹² Bursalı Mehmed Tahir bu eserin adını “*Kavânîn-i Sarf-ı Fârisî*” olarak vermişse de bu yanlıştır (bkz. aynı yer). Eser Arap dilinin sarfına aittir ve yukarıda zikredilen ismi taşımaktadır.

¹³ Aynı yer.

¹⁴ Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 354.

Edisyon kritikte esas alınan nüshalardan birine (Süleymaniye Ktp. Fatih Kol. nr: 5427) atıfla verdiği bilgilerde mütercimın adını sehven *Belâyi (Seyyid Ahmed İbni Mustafa, XVI. yy?)* olarak kaydetmektedir. Çelebioğlu'nun eserine göre eski Türk edebiyatında Zebur ile ilgili tek manzum eser Leâli'nin *Terceme-i Ba'z-ı Âyât-ı Zebûr* isimli eseridir.

Bu eseri üç bölümde mütalaa etmek mümkündür:

a. Mensur Mukaddime: Mukaddimedede verilen bilgilere göre, İbn Abbas Süryanice bir Zebur'da, Kur'ân-ı Kerîm'deki Rahmân sûresine benzeyen¹⁵ bir sûre görüp onu Arapçaya çevirir. İbn Abbas, söz konusu sûreyi vird edinir ve bu davranışı sebebiyle fakir iken zenginliğe erişip korkularından kurtulur. Mukaddimenin sonunda bu sûreyle meşgul olan insanlara dualar edip bir rivayet daha nakleder: Hz. Davud'a ne zaman bir sıkıntı, keder isabet etse bu sûreyi okuyup secde eder ve istediği gerçekleşinceye kadar secdeden kalkmaz imiş.¹⁶

Mezkûr sûreyi, sahip olduğu büyük faziletler ve bereketler sebebiyle tercüme ettiğini dile getiren Leâli ise, herkese faydalı olması için her beyitten sonra Türkçesini verdiğini ifadelerine ekler. Sûrenin okunmasından önce kelime-i tevhid getirilip dua edilmesi, ancak bunlar yerine getirildikten sonra sûreye geçilmesi telkîninde bulunur.

b. Manzum Mukaddime: Mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Mensur mukaddimenin nazma çekilmiş hâlidir. Ancak mensur mukaddimedede bulunmayıp da manzum mukaddimedede yer alan iki beyit dikkat çekicidir:

*"Dinildi burada işbu rivâyet
Şağın şekk itmegil eyle dirâyet
Kelânullâh-durur bu itme şübhe
Anun ma'nâsı ma'lûbdur ne şübhe"*

Mütercim, muhtemeldir ki burada kendisine yöneltebilecek eleştirilerin önüne geçmek istemiştir. Bu sûrenin Allah kelâmı olduğuna inandığını hissettirip okuyucuyu da ikna etmeye çalışmaktadır. İnanmaya hâlâ mesafeli yaklaşanlar için burada asıl maksadın bu sûrenin ihtiva ettiği anlam olduğunu söyleyerek esere olan rağbeti arttırma amacı güttüğü söylenebilir.

c. Sûre Tercümesi: Sûre 40 beyitten oluşmaktadır. Her bir beyit, bir âyete tekâmül etmekte ve *"fatlubnî tecidnî (beni iste ki bulasın)"* redifi ile son bulmaktadır. Beyitlerin önce Arapçası, daha sonra Türkçesi verilir. Kaside nazım şekliyle yazılan tercümede aruz vezninin *mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün* kalıbı kullanılmıştır.

¹⁵ Bu benzerlik öncelikle her ikisinin de mükerrer ifadelere sıklıkla yer vermesi sebebiyledir. 78 ayetten müteşekkil olan Rahman sûresinde 31 kez "Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?" ayeti geçmektedir ki bu üslup terciibinde bulunan vasıta beytine benzetilmektedir (bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. V, DİB Yay., Ankara 2007, s. 196.) Zebur'da bulunduğu öne sürülen 40 beyitlik sûrenin her beyti ise "Beni iste ki bulasın." ifadeleriyle son bulmaktadır. Konu bakımından da her iki sûrenin birbirine yakın olduğunu söyleyebiliriz. İkisinde de Allah'a karşı kulluk bilincinde hareket edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

¹⁶ Seyyid Ahmed b. Mustafa, *Terceme-i Ba'z-ı Âyât mine'z-Zebûr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, nr: 5427, vr: 21b.

Tıpkı mezmurlarda olduğu gibi bu sûrede de ahkâma dair ayetler değil, nasihat mahiyetinde hikmetli sözler bulunur. Sûre, Allah'ın kullarına bir seslenişi şeklindedir. Allah'ın herkesin rabbi olduğu vurgusuyla başlayarak sözün sahibinin büyüklüğüne, dolayısıyla sözün ehemmiyetine dikkat çeker (3, 7 ve 8. beyit). Ardından cömert ve merhametli olarak nitelendirilen o Rabbin kullarına karşı bu şekilde seslenmesi, söz konusu iki hasletin ete kemiğe bürünmüş hâli olarak karşımıza çıkar (4-5). Korku ile ümit arasındaki denge, tıpkı Kur'an-ı Kerim ayetlerinde olduğu gibi, burada da kurulur ve onun aynı zamanda Kahhâr olduğu hatırlatılır (10). Bu hususiyetleri taşıyan Rabbin her dilde, dolayısıyla dünya üzerindeki bütün topluluklarda anıldığı / bilindiği (11), -zımnen- ait olduğu toplum farketmeksizin kendisine yönelen herkese anında cevap vereceği (12-13), kul ile Tanrı ilişkisi içerisinde önemli bir köprü vazifesi gören tevbeyi ancak kendisinin kabul edeceği (15), eşi benzeri olmayan Tanrı'nın tevbeleri ve tabii ki her şeyi işittiği anlatılır (18). Kulları cehennemden kurtaran ve onları cennete yerleştiren tek varlığın Allah olduğu (19-20-24-25), günahları ondan başka kimsenin affedemeyeceği (22), onun Rahmân (23), ezeli ve ebedi (28-29), tek mabud (31-36-37), Cebbâr (31) ve kuluna herkesten daha şefkatli olduğu (32-35) belirtilir. Secde hâlinde kendisine daha çok yakınlaşılacağına (33-34), Settâr olduğuna (38), ahde vefa ettiğine (41) vurgu yapılır. Böylelikle her şey bir mantık silsilesi dahilinde ifade edilip anlam bütünlüğü sağlanır.

Sûrenin neredeyse tamamına yerleştirilen asıl mesaj ise eşi ve benzeri bulunmayan, tek gerçek ilahın Allah olduğudur. Bu sûreyle âdetâ insanın gerçek sahibinin kim olduğu ona hatırlatılmak istenmiş ve insan, sadece Allah'a yönelmeye davet edilmiştir. Kullanılan yalın dil ve lirik ifade, herhalde bu amaca hizmet içindir.

Her beytin sonunda tekrar eden "*beni iste ki bulasın*" manasındaki ibare de Allah'ın insana yaptığı çağırının nasıl gerçekleşeceği hususunu aydınlatmaktadır. Kendisinin ancak kul talep ettiği takdirde bulunacağı, dolayısıyla Allah'ı bulmanın, onu bulmak istemenin doğal bir sonucu olduğu vurgulanmaktadır.

3. Dil ve Üslûbu

Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan bu eserin mukaddimesinde, tercüme metnine göre Türkçeye yerleşmiş Arapça kökenli kelimeler daha yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Fakat bunların da çoğu, halkın anlayabileceği dînî terimlerden müteşekkildir.

Tercümede Allah'a ait isim ve sıfatların nasıl çevrildiğine baktığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: er-Rabb – *rabb* (3. beyit), el-Vehhâb – *bahşişçi* (4, 39), er-Rahmân – *Rahmân* (9), Allah – *Tanrı* (13), ed-Deyyân – *Deyyân* (13), Melik – *şah* (16), el-Cebbâr – *Cebbâr* (17), Râhim – *merhametlü* (21), er-Raûf – *katı şefkatlü* (21), Vâhid – *Vâhid* (22), Samed – *yemez içmez* (22), Azîm – *a lâ* (22), el-Kahhâr – *katı kahr idici* (23), et-Tevvâb – *tevbe kabul iden* (28), el-Mennân – *in 'âm iden* (30), er-Rezzâk – *rızk viren* (33), el-Ğaffâr – *afv iden* (35), es-Settâr – *Settâr* (37), Ferd – *Ferd* (40).

Tercümesi yapılan 19 isim ve sıfattan 7 tanesi aynen yazılmış, herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Mübâlağalı ism-i fâil kalıbındaki *el-Kahhâr* isminde bulunan çokluk manası Türkçe "katı" kelimesi ile karşılanmıştır. Bununla birlikte aynı kalıptaki *er-Rezzâk*, *el-Ğaffâr*, *et-Tevvâb* gibi isimlerin tercümesinde "katı" veya benzeri manada bir kelime eklenmemiştir. Bu durumun, vezne uyma

zaruretinden kaynaklandığı söylenebilir. *Samed* kelimesinin anlamı, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*'nde hem yüce hem de savaş sırasında susayıp acıkmayan kişi olarak verilmiştir.¹⁷ Burada ise bu sıfatın Allah için kullanıldığında “yemez içmez” olarak çevrilmesi dikkat çekicidir.

Türkçenin artık klasikleşmeye ve Arapça ile Farsçanın tesirlerinin artmaya başladığı bir dönemde¹⁸ medrese tahsili görmüş, birçok ilmî eser kaleme almış bir kadının, yaptığı çeviride böylesine sâde bir Türkçe kullanmayı tercih etmesi dikkate şâyândır. Bu durumun muhtemel sebebi şudur: Mütercim bu sûreyi –mukaddimedede ifade ettiği üzere- “herkes”in okuyup “vird” edinmesi için çevirmiştir. Dolayısıyla okuyan herkesin rahatlıkla anlayacağı ve kolaylıkla söyleyebileceği bir üslûbu benimsemiştir.

4. Sûrenin Kaynağı

Eserin hem başlığını hem de mukaddimesini dikkate aldığımızda göreceğimiz ilk şey, bu sûrenin Hz. Davud'a verilen Zebur'da yer aldığı iddiası olacaktır. İddianın sahibi ise Abdullah b. Abbas'tır.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki “*Dâvûd'a da Zebur vermiştik.*” (4/163) ve “*Zikrden sonra Zebur'da yazdık ki yeryüzüne sâlih kullarım mirasçı olacaktır.*” (21/105) meâlindeki âyetler, Kitâb-ı Mukaddes'in içinde yer alan Mezmurlar'daki “*Sâlihler yeryüzünü miras alacak ve orada sonsuza kadar yaşayacak.*” (37/29) cümlesiyle birlikte değerlendirildiğinde *Mezmurlar*'ın Hz. Dâvûd'a indirilen *Zebur* olduğu düşünülebilir.¹⁹ Bugün elimizde bulunan *Mezmurlar*'da ise baştan sona bu sûreye benzer mana taşıyan bir mezmur bulunmamaktadır. Bununla birlikte hem *Zebur*'un hem *Ahd-i Cedid*'in çeşitli yerlerine parça parça dağılmış halde, yakın anlam taşıyan cümleler mevcuttur. Örnek vermek gerekirse Leâli'nin tercümesinde 25 ve 26. âyetlerinde bulunan

*“Baña hasretlü bir kişi nidâ eylediği vaktin
Aña ben ayduram lebbeyk beni iste ki bulasın
Dise bir çâresiz kişi beni görüp nazâr eyle
Nazâr kıluram aña ben beni iste ki bulasın”*

ile *Mezmurlar*'da geçen aşağıdaki ifadeler benzer manaya sahiptir:

“Sıkıntılı gününde seslen bana, seni kurtarırım, sen de beni yüceltirsin.”
(*Mezmur 50:15*)

“Bana seslenince onu yanıtlayacağım. Sıkıntıda onun yanında olacağım, Kurtarıp yücelteceğim onu.” (*Mezmur 91:15*)

Luka İncilinde (11:9-10) ise şu cümleler geçer:

“Ben size şunu söyleyeyim: dileyin, size verilecek; arayın, bulacaksınız; kapıyı çalın, size açılacaktır. Çünkü her dileyen alır, arayan bulur, kapı çalana açılır.”

Yeremya bölümünde (29:12-13) de benzer ifadeler vardır:

¹⁷ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, (Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), C. II, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013, s. 1486.

¹⁸ Ali Akar, *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yay., İstanbul 2014, s. 283.

¹⁹ O. Cilacı, aynı yer.

“O zaman beni çağırarak, gelip bana yakaracaksınız. Ben de sizi işiteceğim. Beni arayacaksınız, bütün yüreğinizle arayınca beni bulacaksınız.”

Buradan yola çıkarak denilebilir ki Ahmed b. Mustafa'nın bu eserini Zebur'un bir sûrenin tercümesi olarak düşünmek pek isabetli görünmemektedir.

Mukaddimede eserin aslının Süryanice olduğu, ancak İbn Abbas'ın onu Arapçaya çevirdiği ve İbn Abbas kanalıyla nakledildiği bilgisi yer almaktadır. Burada akla gelebilecek ilk soru İbni Abbas'ın Süryaniceyi bilip bilmediği olacaktır. İşte burada Taberî (ö. 310/923)'nin *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*'unda bulunan ve İbn Abbas'tan yapılan şu rivayet bu konuya ışık tutabilir: “Havva, Adem'den Şit ve Azuza'ya doğurduğu zaman onu Hibetullah diye isimlendirdi. Bu Habil kelimesinden türetildi. Cebrail, doğduğu zaman ona Habil yerine Hibetullah'tır dedi. Arapça Şis, Süryanice Şas, İbranicé Şis'tir.”²⁰ İbn Abbas'ın yaptığı bu açıklamadan, Arapça - İbranicé - Süryanice dillerinin birbirlerine çok yakın lisanlar olduğundan ve ashabdan birkaç kişinin de Süryanice bildiği olgusundan hareketle Muhammed Mehdi el-Horasan, İbn Abbas'ın Süryaniceyi bilme ihtimalinin olduğunu öne sürer.²¹

Fuat Sezgin de bu sûre çevirisini, İbn Abbas'ın eserleri arasında zikreder. “Havass ba'zı'l-ed'iyé” başlığıyla, Paris Milli Kütüphanesinde 1223 numarada 28-79 sayfaları arasında bulunduğunu ifade eder. Ayrıca 1870 ve 1897'de Maysur'da, 1892'de Farsça tercümesiyle birlikte Hindistan'da “*Duâ-yı Süryânî*” adıyla basıldığını belirtir.²²

es-Sehmî el-Cürcânî (ö. 427/1035)'nin kaleme aldığı ve *Târîh-i Cürcân* adıyla bilinen eserinde bu sûre, bir senetle Ebu'l-Hasan Muhriz b. Ca'fer'e dayandırılır. Muhriz'den rivayette bulunan ve fütüvvet hareketinin ilk temsilcilerinden olan sûfi Ebu'l-Abbas ed-Dineverî'nin (ö. 340/951) bu nakli Amman Mescidi'nde 334/945 yılında yaptığı da senette geçen ifadeler arasındadır. Fakat burada söz konusu eserin sûre değil, bir şiir addedildiği görülür. Muhriz'in şöyle dediği rivayet edilir: “Bu şiiri Hindistan'ın Serendib [Sri Lanka] bölgesinde bir taşta İbrânicé olarak kazanmış halde buldum.”²³ Dikkat edileceği üzere, Leâlî'nin bu manzûmeye karşı sahip olduğu “sûre” telakkîsi burada yerini “şiir” algısına bırakmıştır.

Aynı rivayet, Taşkoprüzâde (ö. 968/1561)'nin *Miftâhu's-saâde* isimli eserinde de yer almaktadır. Şeyh Tâcüddîn Abdülvehhâb es-Sübkî (ö. 771/1371)'nin bazı mecmualarda bu sûreye rastladığı ifade edilir. Ancak bu iki eser arasında bazı farklılıklar mevcuttur: *Târîh-i Cürcân*'da rivayetin kaynağı olarak gösterilen Muhriz b. Cafer, *Miftâhu's-saâde*'de Muhammed b. Cafer olarak geçmektedir. Ayrıca *Târîh-i Cürcân*'da Muhriz'e kadar olan râvî zinciri açıkça belirtilmişken, *Miftâh*'da meçhûl bir senetle rivayet edildiği belirtilir. Beyit sayılarını karşılaştıracak olursak, Ahmed b. Mustafa'nın tercümesinde 40 beyit bulunurken Cürcân'ın eserinde 24

²⁰ Taberî, *Tarih*, (Thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim), C. I, Dâru'l-Maârif, Kahire 1967, s. 152.

²¹ Muhammed Mehdi el-Horasan, *Mevsû'âtü İbni Abbâs*, C. XI, Merkezü'l-Ebhâsi'l-Akâidiyye, Necef, ty, s. 650.

²² Fuat Sezgin, *Tarihu't-Turâsi'l-Arabî*, C. I, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Süüdi'l-İslâmiyye İdâretü's-Sekâfeti ve'n-Neşri bi'l-Câmia 1983, s. 68. Eserin burada zikredilenlerden başka şu isimlerle de kataloglarda bulunduğu görülmüştür: “Zebûru Dâvûd bi-rivâyeti İbni Abbâs, Manzûmetü Süreti'r-Rahmân min Kitâbi Zebûru Dâvûd. Bkz. M. M. el-Horasan, *age*, s. 638.

²³ Es-Sehmî, *Târîhu Cürcân*, (Nşr.: Muhammed Abdulmuîd Han), Âlemü'l-Kütüb, yy, ty, s. 562-563.

beyit, Taşköprüzâde'nin eserinde ise 17 beyit bulunduğu ve birkaç kelimedede farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır.²⁴

Denis McAuley, *Târih-i Cürçân*'ın 1981 yılında yapılan neşrinde bu çevirinin konumuna bakarak onun el yazması metne sonradan dahil edilen bir ek olabileceğini ifade eder. 16. beyitte²⁵ geçen “*Ene'r-rabbü ilâhî yahşevne minnî câmi'u'l-ḥalkî (Ben o ilahım ki yarattıklarımın hepsi benden korkar.)*” ifadesinde bulunan “yahşevne” fiili, Arapça nahve göre, fâil kendisinden sonra geldiği için müfred olmalıdır. Ayrıca bu fiil Arapçada müteaddî (geçişli/nesne alan) kabul edilir. Dolayısıyla bir mef'ûl alabilmesi için harf-i cere ihtiyacı yoktur. Fakat burada “min” harf-i cerini almıştır. Bu durumdan hareketle, McAuley bu şiiri yazanın bir Farişî veya bir Türk olduğunu düşünür. Çünkü Farsçadaki “ez” ve Türkçedeki “-den”, “min” ifadesini karşılar ve bu ekler söz konusu dillerde böyle bir fiilden sonra kullanılabilir.²⁶

McAuley'in açıklaması makul görünse de edisyon kritiği yapılan 4 nüshada da aynı anlamı taşıyan beyitte bu şekilde bir kullanım söz konusu değildir. “*Ene rabbüllezi yahşâ 'azâbî cemî'u ḥalkî*” olarak yazıldığı için Arapça gramer açısından herhangi bir sorun taşımamaktadır.

İbn Kesir (ö. 774/1373) tefsirinde ise ilgili sûrenin redifindeki ifadeye (fatlubnî tecidnî) atıfta bulunularak bir nakle yer verilmiştir:

“*İlâhî kitaplarda şöyle bir haber vârid olmuştur: Allah Teâlâ buyurur: Ey Âdemoğlu! Seni, bana ibadet et diye yarattım. Öyleyse oyuna dalma. Senin rızkını ben üstlendim. Öyleyse yorulma. Beni talep et ki bulasın (fatlubnî tecidnî). Eğer beni bulursan her şeyi bulmuş olursun. Eğer beni kaçırsan her şeyi kaçırmış olursun. Ben sana her şeyden daha sevgiliyim.*”²⁷

İbn Kesir'in yaptığı alıntının aynısı, İbn Teymiyye (ö. 728/1328)'nin eserinde de geçer. Ancak o, bunun İsrâîlî bir hadis olduğunu söyler.²⁸

Sûrenin sadece Arapça aslının bulunduğu bir nüshadaki kayda göre ise bu, yine İbn Abbas'tan rivayet edilen bir “kudsî hadis” olduğu öne sürülmektedir.²⁹

5. “Fatlubnî Tecidnî” Sûresine Yapılan Atıflar

Bu sûre, Arapçadan Türkçeye ve Farsçaya çevrilmiş; bazı müfessirler ve mutasavvif şairler, eserlerinde ona atıfta bulunmuşlardır. Örneğin Ahmed Yesevî (ö. 562/1166) *Dîvân-ı Hikmet*'te bulunan 190. hikmetin son dördlüğünde bu sûreyi referans göstermiştir:

“*Kul Hoca Ahmed aytur tün-kün, yâ Rab, seni,*

²⁴ Taşköprüzâde, Ahmed, *Miftâhu's-saâde ve Misbâhu's-siyâde fî Mevzûati'l-ulûm*, (Thk. K. Kâmil Bekri ve Abdülvehhâb Ebu'n-Nür), C. III, Dâru'l-Kütübî'l-Hadîse, Kâhire 1968, s. 142.

²⁵ Burada aktarılan şiir hem beyit sayısı açısından incelediğim metinlerden eksiktir hem de mevcut beyitlerin sıralamaları nispeten farklılık göstermektedir. McAuley'in 16. beyitten kastettiği, çalıştığım metinde 3. beyte mukâbilidir.

²⁶ Denis E. McAuley, *Ibn 'Arabi's Mystical Poetics*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 150, 25. dipnot.

²⁷ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk. Sami b. Muhammed es-Selâme), C. VII, Dâru Taybe, Riyad 1999, s. 426.

²⁸ İbn Teymiyye, *Mecmûatü'l-fetâvâ*, (Nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım), C. VIII, Mucemmu'l-Melik Fahd, Medine 2004, s. 52.

²⁹ *Zebur'dan Mütercem Manzum Dua-i Şerif*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya Koleksiyonu, nr.:3452-04, 3 vr.

*Zar yığlağıl ışkıng bilen tüni-küni.
Tapar bende yürse daim isteb seni,
'Fetlubnî tecidnî' deb aytmadı mu?''³⁰*

Sûfî Allahyar (ö. 1124/1713) ise *Sebâtü'l-Âcizîn* isimli eserinin iki yerinde bu sûreye telmihte bulunmuştur:

*"Digil her lahza Allahümme zidnî
Didi Hakk çünki Fatlubnî tecidnî''³¹ (956.beyit)
'İgem ahd itse 'Fatlubnî tecidnî'*

Koyar mu bendeler bu cehd u cidni''³² (1227.beyit)

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) de *Rûhu'l-Beyân* adlı tefsirinde Kâşifî'nin bu sûreyi Farsçaya çevirdiğini söyler, ardından ilk beytin hem Arapçasını hem Farsçasını verir.³³

6. Eserin Yazma Nüshaları

Kütüphanelerde İbn Abbas'a ait bu çevirinin pek çok nüshası bulunmaktadır. Bir kısmında yalnızca Arapçası, bir kısmında Arapça ile Farsça tercümesi, diğer bir kısmında ise Arapça orijinali ile birlikte Leâli'nin tercümesi yer almaktadır. Çeşitli kataloglardan yapılan tarama sonucunda Leâli'ye ait çevirinin 24 nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshaların kısmî tavsifi şu şekildedir:

1- Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 908/2, vr. 6b-11b: *Şerhu'l-Kasîdeti'z-Zebûriyye*, 203x130-130x80 mm ebatlarındaki taç filigranlı kâğıda 13 satır hâlinde harekeli nesih hat ile yazılmıştır. Müstensihî Seyyid Mustafa Rızâî'dir.

2- Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 4258: *Sûretün mine'z-Zebûr*, 170x110-120x60 mm ebatlarındaki suyolu filigranlı 8 yaprağa 15 satır hâlinde, harekeli nesih hat ile yazılmıştır. Müstensihî Ahmed, istinsah tarihi 1209/1797'dir.

3- Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 346/6, vr. 28a-32b: *Terceme-i Ba'z-ı Âyât-ı Zebûr*, 280x180-235x105 mm ebatlarındaki harf filigranlı kâğıda 29 satır hâlinde nesih hat ile yazılmıştır. İstinsah tarihi 1019/1610.

4- Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 5198/3, vr. 22b-25a: *Terceme-i Sûre-i mine'z-Zebûr*, 158x105-115x60 mm ebatlarındaki suyolu filigranlı kâğıda 15 satır hâlinde nesih hat ile yazılmıştır.

5- Ankara Milli Kütüphane, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 248/3, vr 114a-118a: *Şerhü Havâs-ı Fatlubnî Tecidnî*, 205x145 mm ebatlarındaki harf arma filigranlı kâğıda 18 satır hâlinde nesih hat ile yazılmıştır.

³⁰ Hoca Ahmed Yesevî, *Divan-ı Hikmet*, (Haz. Dr. Hayati Bice), TDV Yay., Ankara 2009, s. 382.

³¹ Abid Nazar Mahdum, *Sufî Allahyar ve Sebâtü'l-âcizîn'i*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993, s. 123.

³² *Age*, s. 154.

³³ İsmail Hakkı Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-Beyân*, C. VI, Dâru İhyâi't-turasi'l-Arabiyyi, yy, yty, s. 360.

6- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, 3387, vr. 1-7: *Zebur'dan Bir Surenin Tercümesi*, harekeli nesih hat ile yazılmıştır.

7- Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, 5427, vr. 21-23: *Şerhu Kasîdeti Fatlubnî Tecidnî ve Tercemetiha*, bir şiir mecmuası içinde 22 satır hâlinde nestalik hat ile yazılmıştır. İstinsah tarihi 1035/1625'tir.

8- Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Koleksiyonu, 3452-04: *Zebur'dan Mütercem Manzum Dua-i Şerif*, 3 yaprağa, 23 satır hâlinde, nesih hat ile yazılmıştır.

9- Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, 728, vr. 127b-130a: *Terceme-i Sûre-i Fatlubnî Tecidnî*, 23 satır hâlinde nesih hat ile yazılmıştır.

10- Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Koleksiyonu, 460, vr. 58a-62b: Başlıksızdır, nesih hat ile yazılmıştır.

11- Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, 3822, vr. 1-5: *Manzûme fi Tercemeti Ba'zı Âyât mine'z-Zebur*.

12- Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Koleksiyonu, 388/12, vr. 62-64: *Terceme-i Sûret mine'z-Zebûr*, 201x130-136x70 mm ebatlarındaki kâğıda 21 satır hâlinde talik hat ile yazılmıştır.

13- Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, 34 Nk 4221/2, vr. 8-16: *Terceme-i Sûre mine'z-Zebûr*.

14- İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi Yazma Eserler Birimi, NEKTY10267/03, vr. 163-168: *Şerhü Suveri'z-Zebûr*, 218x149 mm ebatlarındaki kâğıda 15 satır hâlinde nesih hat ile yazılmıştır. İstinsah tarihi 1182'dir.

15- İzmir Milli Kütüphanesi, 1201/10, vr. 135b-140b: *Terceme-i Dua-i Fatlubnî Tecidnî*, 205x140 mm ebatlarındaki kâğıda 20 satır hâlinde nesih hat ile yazılmıştır.

16- İzmir Milli Kütüphanesi, 2017/3, vr. 18a-19b: *Terceme-i Dua-i Fatlubnî Tecidnî*, 195x130 mm ebatlarındaki kâğıda 18 satır hâlinde talik hat ile yazılmıştır.

17- Konya Bölge Yazma Eser Kütüphanesi, Burdur İl Halk Kütüphanesi, 15 Hk 1545/1, vr. 1b-4a: *Zebûr*, 200x125-150x100 mm ebatlarındaki suyolu filigranlı kâğıda 21 satır hâlinde nesih hat ile yazılmıştır.

18- Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, 05 Ba 1511/2, vr. 107a-110a: *Terceme-i Sûre mine'z-Zebûr*, 240x165-170x90 mm ebatlarındaki salkımlı taç arma filigranlı kâğıda 21 satır hâlinde nesih hat ile yazılmıştır.

19- Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, 05 Ba 1511/2, vr. 58b-64b: *Terceme-i Süre mine'z-Zebûr*, 210x150-150x75 mm ebatlarındaki üzüm salkımı filigranlı kâğıda 13 satır hâlinde nesih hat ile yazılmıştır.

20- Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, 05 Ba 1545/10, vr. 22a-25a: *Terceme-i Süre mine'z-Zebûr*, 215x145-175x95 mm ebatlarındaki suyolu filigranlı kâğıda 23 satır hâlinde talik hat ile yazılmıştır.

21- Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 456/1: *Terceme-i Süre mine'z-Zebûr*, 215x165-155x110 ebatlarındaki çan filigranlı kâğıda 13 satır hâlinde nesih kırması hat ile yazılmıştır. 2+16-5a, Müstensihi Ahmed, istinsah tarihi ise 1167/1753'tür.

22- Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, 10 Hk 1025/15, vr. 170b-173b: *Terceme-i Zebûr*, 21 satır hâlinde nesih hat ile yazılmıştır.

23- Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi, 26906/5, vr. 90b-98b: *Kasîdetü'z-Zebûriyye Tercümesi*, 140x85-110x65 mm ebatlarındaki kâğıda 11 satır hâlinde yazılmıştır.

24- Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 2945/2, vr. 6a-8b: *Terceme-i Âyât-ı Zebûr*, 200x150-160x80 mm ebatlarındaki güneş filigranlı kâğıda 20 satır hâlinde talik hat ile yazılmıştır. İstinsah tarihi 1178/1763'tür.

Sonuç

Her şeyden önce çeviriye kaynaklık eden metnin bir bütün olarak benzeri, tedâvülde olan *Kitâb-ı Mukaddes*'te bulunmadığı için, Leâli'nin çevirisi de *Kitâb-ı Mukaddes*'e ait herhangi bir metnin tercümesi addedilmemelidir. Söz konusu sûrenin kaynağıyla ilgili farklı rivayetler vardır: Eserin mukaddimesinde metnin Arapçası İbn Abbas'ın Zebur'dan yaptığı bir çeviri olarak kabul edilir. Ancak temel hadis kaynaklarında İbn Abbas'ın böyle bir rivayetine rastlanılamamıştır. *Târîh-i Cürcân*'da, ilgili metnin İbrânice bir şiir olarak taşta kazınmış şekilde Serendib'de bulunduğu kaydedilir, Taşköprüzade'nin *Miftâh*'ında ise metnin kaynağı meçhul bir senetle Muhammed b. Cafer'e dayandırılır. Eserin redifini oluşturan "Beni iste ki bulasın" kısmı İbn Kesir'in *Tefsir*'inde, ilahî kitaplardan vârid olan bir söz olarak zikredilir. Bu haber, İbn Teymiyye tarafından ise İsrâîlî bir hadis olarak değerlendirilir.

Sahip olduğu lirik ifade tarzıyla sûflerin de ilgisini çeken bu sûre halkın anlayıp vird edinmesi için oldukça sâde bir Türkçeyle tercüme edilmiştir. Bazı mazmunları Zebur ayetleri ile örtüşen sûrenin, ondan ilham alınarak yazılmış, halk arasında şöhret kazanmış bir dua olduğunu söylemek mümkündür. Menbainin belirsizliğini bir kenara bırakacak olursak bu eser bize kültürel kaynaklarımızın ne denli geniş bir yelpazeye yayıldığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Terceme-i Ba‘zı Âyât mine’z-Zebûr³⁴

[21b] Bismillâhirrahmânirrahîm

el-Hamdü li’l-veliyihî ve’ş-şalātu ‘alâ nebiyyihî Muḥammedin ve âlihî ecme’in.³⁵ Rivāyetdür³⁶ İbn ‘Abbās’dan³⁷ raḍiyallāhu ‘anh³⁸ eydür: “Dāvud peygamber ‘aleyhi’s-selām ḥazretine³⁹ nāzil olan kitāb-ı Zebûr’da bir sûre vardır. Ḥazret-i Muḥammed’e şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nāzil olan Qur’ân-ı ‘azîm içindeki er-Rahmân sûresine beñzer, içinde mükerrer âyetleri vardır. Süryân dili üzerine idi, ben ‘Arab diline döndürdüm. Bu sûreye meşgûl olup vird idindüm. Fakîr idüm, Ḥaḳḳ subḥānehû ve te’ālā bay eyleyüp devlete yetüştürdü ve dünyā belâsından ḳorḳum var idi, Ḥaḳḳ te’ālā ḳorḳudan⁴⁰ ḥalâş eyledi. İmdi her kim bu sûreye ḥürmet idüp meşgûl olup vird idinse Ḥaḳḳ subḥānehû ve te’ālā andan ḥoşnüd olup dünyā⁴¹ vü âḥiretde a’lâ mertebelere yitüştüre ve cemî’-i ḥâcetlerin kabûl eyleye. Eger fakîr ise ganî eyleye. Ḥavfı vü ḳorḳusı olduğı yirden⁴² emîn eyleye ve eger maḥbûs ise Allāh tebâreke ve te’ālā ḥalâş eyleye⁴³. Eger günahkâr ise Allāh te’ālā günâhını ‘afv idüp yarlıgaya⁴⁴.” Ve daḥı rivāyet olunur ki kaçan Ḥazret-i Dāvud’a ḡam u ḡuşṣa tārî olsa bu sûreyi oḳurdu. Andan şoñra secde iderdi. Tâ murâdı ḥâşıl olmayınca başın secdeden ḳaldırmazdı.⁴⁵ Bu sûrenüñ feżâyil-i keşresi ve berekât-ı ‘azîmesi olup ḥavâşdan olduğı ecelden bu fakîr ü müznib ü muḥtâc ilâ rahmetillâhî’l-müte’âl Seyyid Aḥmed ibni Muştafâ eş-şehîr bi-Le’âlî işbu sûreniñ ma’nâsına ‘alâ ḳadri’l-imkân işâret içün her âyetüñ muḳâbelesinde Türkî lisânla terceme diyüp yazdum ki ‘umûm üzerine fâidesi olup tâlib ü rāḡib olan ihvân u ḥullân vird idinüp meşgûl olalar⁴⁶ ve bu sûreyi [22a] oḳıyup⁴⁷ kimesneler evvel-i ibtidâsında “Lâ ilâhe illallâh Muḥammedün rasûlullâh” diyüp “Allâhümme’c’alnî min men yüstecâbu da’vetuhü”⁴⁸ diyüp andan şoñra meşgûl olup oḳıya⁴⁹.

³⁴ Metnin edisyon kritiğinde en eski tarihli iki nüsha olan Süleymaniye Ktp. Fatih Kol. 5427 numaralı nüsha ile Ankara Milli Ktp. Yazmalar Kol. 06 Mil Yz B 346/6 numaralı nüshaya ek olarak hareketli nesih örneği Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud, no: 3387 nüshası ile harekesiz nesih ile yazılmış, aynı kütüphanedeki Lala İsmail, no: 728 nüshası kullanılmıştır. Nüsha farklılıklarına işaret edileceği vakit Milli Kütüphane nüshası M ile, Fatih nüshası F ile, Hacı Mahmud nüshası H ile, Lala İsmail nüshası L ile gösterilecektir.

³⁵ Bu ibare sadece L’de bulunmaktadır.

³⁶ L: İbni ‘Abbās raḍiyallāhu ‘anhdan rivāyet olunur.

³⁷ H: -dan eki yoktur.

³⁸ L: raḍiyallāhu ‘anh kaydı yoktur.

³⁹ H: Ḥazret-i Dāvud ‘aleyhi’s-selāma

⁴⁰ H: ḳorḥudan

⁴¹ L: dünyāda

⁴² L: yerlerden.

⁴³ H: Allah te’ālā yol vire.

⁴⁴ H: Günâhını ‘afv eyleye.

⁴⁵ H: Tâ murâdı ḥâşıl olup andan başın secdeden ḳaldururdu. F’de secdeden kelimesi yoktur.

⁴⁶ Buradan sonrası H nüshasında siliktir. Dua cümlesinden sonra “andan bu sûreye şurü’ ide” yazılıdır. Ayrıca kelime-i tevhid ve mezkûr dua cümlesi manzum mukaddimeden sonra yer almaktadır.

⁴⁷ F: oḳıyup meşgûl olan.

⁴⁸ Allah’ım, beni, duası kabul edilenlerden eyle.

⁴⁹ L: andan bu sûreyi oḳıya. // Buraya kadar olan mensur mukaddime kısmı M nüshasında son derece muhtasar olup tercümenin akabinde yazılmıştır. Metin şöyledir: “İşbu sûre kitāb-ı Zebûr’dan istiḥrâc olup Türkî’ye terceme olındı. Ve bu sûreye tâlib olan ihvân u aḥyānen oḳımağa meşgûl olalar ve bu sûreyi oḳıyup meşgûl olan kimesneler evvel-i ibtidâsında ‘Lâ ilâhe illallâh Muḥammedün rasûlullâh,

Nazm⁵⁰
Rivāyet⁵¹ İbn ‘Abbās’dan didi ol
Zebūr içinde gördüm süreler bol

Bu süre süre-i Raḥmān gibidür
Mükerrer āyeti⁵² Süryān dilidür

‘Arab diline döndürdüm ben anı
Ḥudā şaklar⁵³ belādan okıyanı

Kaçan bu süreye meşğül olasın
Ḥudā’dan her ne istersen bulasın

Eger devlet eger ‘izzet eger cāh
Tereddüd itme aşlā virür Allāh

Dinildi burada⁵⁴ işbu rivāyet
Şaḥın şekk itmegil eyle dirāyet

Kelāmullāh-durur⁵⁵ bu itme şübhe⁵⁶
Anuñ ma‘nāsı maṭlūbdur ne şübhe

Buña meşğül olup ma‘nāsını hem
Çıkarup⁵⁷ Türkīye döndürdüm ol dem

Ve hem⁵⁸ nazm eyledüm āyetlerini
Ri‘āyet kıluban⁵⁹ ma‘nalarını

Bunuñ kırk āyetinüñ⁶⁰ her birisi
Birer beyt oldı qalmadı birisi⁶¹

Qomaz isteyeni ister Ḥudā bil
Zebūr içinde ne didi nazār kıl

Allāhümme’c’alnī min men yüstecābu da‘vetuhū’ diye Ḥaḥḥ te‘ālāyı aña dünyāda āḥiretde a’lā mertebeler vire ve cemī’-i ḥācetlerin qabūl ide.”

⁵⁰ L ve H’de yoktur.

⁵¹ M: Rivāyet oldı

⁵² F: āyet

⁵³ M: şaklaya

⁵⁴ M: bu arada, F: buradan

⁵⁵ L ve F: Kelāmullāhdur

⁵⁶ H: Kelāmullāha itme bunda şübhe

⁵⁷ M: çıkardım

⁵⁸ F: daḥı

⁵⁹ H: idüben, M: kılurım

⁶⁰ M: āyetlerinüñ

⁶¹ M: yarısı

أَنَا الْمَطْلُوبُ فَاطْلُبْنِي تَجْدِنِي * فَإِنْ تَطَلَّبَ سِوَايَ لَمْ تَجْدِنِي

1. Benem maṭlūb hemān ancak beni iste ki bulasın
Eger ayruğu isterseñ beni şanma ki bulasın

أَنَا الْمَقْصُودُ لَا تَقْصُدْ سِوَايَ * كَثِيرُ الْخَلْقِ فَاطْلُبْنِي تَجْدِنِي

2. Benem maḳşūd olan ancak ki benden ğayra⁶² kasd itme
Benüm ḥalkūm⁶³ iĝen çoĝdur beni iste ki bulasın

أَنَا رَبُّ الَّذِي يَخْشَى عَدَائِي * جَمِيعُ الْخَلْقِ فَاطْلُبْنِي تَجْدِنِي

3. Benem rabbi hemān ancak ki ĝorĝarlar ‘azābūmdan
Bu dūnyānuñ kamu ḥalkı beni iste ki bulasın

وَأَكْرَمُ مَنْ أُرِيدُ بِهَا جِسَابِي * أَنَا الْوَهَّابُ فَاطْلُبْنِي تَجْدِنِي

4. Kime⁶⁴ istersem⁶⁵ aña ḥisābsuz iderem⁶⁶ ikrām
Benem ĝāyet de baḥşişçi⁶⁷ beni iste ki bulasın

وَأَرْحَمُ مِنْ عِبَادِي مَنْ عَصَانِي * بِجَهْلٍ مِنْهُ فَاطْلُبْنِي تَجْدِنِي

5. Ķulūmdan her ki bilmeyüp baña ‘āşī olursa ger⁶⁸
Aña raḥmet kıluram ben beni iste ki bulasın [22b]

وَأَكْرَمُ مَنْ يَتُوبُ إِلَيَّ خَوْفًا * لِي الْإِكْرَامُ فَاطْلُبْنِي تَجْدِنِي

6. Şular kim ḥavf-ıla tevbe kılalar iderem ikrām
Baña maḥşüşdur ikrām beni iste ki bulasın

لِي الْإِلَاءُ وَالنَّعْمَاءُ عِنْدِي * لِي الْخَيْرَاتُ فَاطْلُبْنِي تَجْدِنِي

7. Ķamūsı cümle ni ‘metler benümdür iy ĝulum bil sen
Benümdür küllī iḥşānlar beni iste ki bulasın

لِي الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا جَمِيعًا * لِي الْمَلَكُوتُ فَاطْلُبْنِي تَجْدِنِي

8. Benümdür bu kamu dūnyā daḥı içindeki cümle
Benümdür bākī sultānlıĝ beni iste ki bulasın

أَتَعْرِفُ مَنْ لَهُ اسْمٌ كَاسْمِي * أَنَا الرَّحْمَنُ فَاطْلُبْنِي تَجْدِنِي

9. Bilür misin ki kim vardur adum gibi ola adı
Benüm adum-durur Raḥmān beni iste ki bulasın

أَتَعْرِفُ مَنْ يُعِيتُ الْخَلْقَ غَيْرِي * مِنَ النَّيْرَانِ فَاطْلُبْنِي تَجْدِنِي

⁶² H ve L: ĝayrı

⁶³ M: ḥalka

⁶⁴ H, F ve L: kimi

⁶⁵ L: ister isem

⁶⁶ L: eylemem

⁶⁷ H: baḥşişlü

⁶⁸ F, L: ki

10. Bilür misin ki var mıdır meded kıla benüm ğayrum⁶⁹
Tamunuñ ıssı⁷⁰ odından⁷¹ beni iste ki bulasın

أَتَعْرِفُ مُنْقَدًا غَيْرِي سَرِيْعًا * مِنَ الْهَلَكَاتِ فَاطُ أُنْبِي تَجْدِي

11. Bilür misin ki kırtara benüm ğayrum⁷² seni tizcek
Helāk idici şeylerden⁷³ beni iste ki bulasın

أَتَعْرِفُ مَنْ يَقُولُ لِلشَّيْءِ غَيْرِي * بِكُنْ فَيَكُونُ فَاطُ أُنْبِي تَجْدِي

12. Bilür misin benüm ğayrum⁷⁴ neye dirse ki tizcek ol
Hemān eğlenmeden olur beni iste ki bulasın

أَنَا اللهُ الَّذِي لَا شَيْءَ مِثْلِي * أَنَا الدَّيَّانُ فَاطُ أُنْبِي تَجْدِي

13. Benem ol haqq olan Tañrı ki⁷⁵ yokdur hiç benüm mişlüm
Benem Deyyān kamu hālka beni iste ki bulasın

أَنَا مَلِكُ الْمُلُوكِ كُلِّ مُلْكٍ * لِي الْمِيرَاثُ فَاطُ أُنْبِي تَجْدِي

14. Benem hep beglerüñ şāhı kamū begler olur fānī
Baña mīrās kamu beglik beni iste ki bulasın

أَنَا أَفْنِي دُهُورًا قَبْلَ قَبْلِ * وَبَعْدَ الْبَعْدِ فَاطُ أُنْبِي تَجْدِي

15. Benem fānī iden dehri benem ilk⁷⁶ cümle öñdin öñ
Benem ol bākī şoñdan şoñ beni iste ki bulasın

أَنَا الْمَلِكُ الْمُهَيَّبُ جَلَّ قَدْرِي * عَظِيمُ الْمَلِكِ فَاطُ أُنْبِي تَجْدِي

16. Ben ol⁷⁷ şāham yüce qadrüm ki şaqlaram kamu hālķı
Ulu beglik benümledür⁷⁸ beni iste ki bulasın

أَنَا الْمُعْبُودُ لَا تَعْبُدُ سِوَايَ * أَنَا الْجَبَّارُ فَاطُ أُنْبِي تَجْدِي

17. Benem ma‘būdı hep hālķuñ ‘ibādet kılmasun⁷⁹ ğayra
Ben ol Cebbār ma‘būdam beni iste ki bulasın [23a]

أَنَا لِلْعَبْدِ أَرْحَمُ مِنْ أُخِيهِ * وَمِنْ أَبَوَيْهِ فَاطُ أُنْبِي تَجْدِي

18. Benem kıluma şefkatlü aña sevgülü kıardaşdan
Daħı atadan anadan beni iste ki bulasın

تَجْدِي فِي سَوَادِ اللَّيْلِ عَبْدِي * قَرِيبًا مِنْكَ فَاطُ أُنْبِي تَجْدِي

⁶⁹ M: Bilür misin meded kıla ki benden ğayrı var mıdır

⁷⁰ H: ıssını

⁷¹ F: odundan

⁷² F: ğayrı

⁷³ M: başlardan

⁷⁴ M: ki benden ğayrı haqq yok bil

⁷⁵ L’de ki yoktur.

⁷⁶ H’de yoktur.

⁷⁷ F’de yoktur.

⁷⁸ H: benümdür

⁷⁹ H: kıılma sen

19. Bulursın sen⁸⁰ beni kulum karañu gice içinde
Saña gāyetle yakıncağ beni iste ki bulasın

تَجِدْنِي فِي سُجُودِكَ حِينَ تَدْعُوا * وَحِينَ تَقُومُ فَاطُ أُنْبِي تَجِدْنِي
20. Bulursın sen beni şol dem ki añasın secde⁸¹ içinde⁸²
Dağı şol dem ki kılğasın beni iste ki bulasın

تَجِدْنِي رَاحِمًا بَرًّا رَوْفًا * بِكُلِّ الْخَلْقِ فَاطُ أُنْبِي تَجِدْنِي
21. Bulursın sen teraħħumlu⁸³ beni hem katı şefkatlü
Cemī‘-i ħalka eyülüklü beni iste ki bulasın

تَجِدْنِي وَاحِدًا صَمَدًا عَظِيمًا * كَثِيرَ الْبِرِّ فَاطُ أُنْبِي تَجِدْنِي
22. Bulursın sen beni vāħid yimez içmez hem a‘lāyam
Benüm ħayrum igen çoğdur beni iste ki bulasın

تَجِدْنِي مُسْتَعَانًا بِي مُغِيثًا * أَنَا الْفَقَاهُ فَاطُ أُنْبِي تَجِدْنِي
23. Meded isteyene benden meded irişdürem⁸⁴ tizcek
Katı kahr idici şāham beni iste ki bulasın

تَجِدْنِي وَاسِعًا بِالْخَلْقِ عَبْدِي * أَنَا الْمَذْكُورُ فَاطُ أُنْبِي تَجِدْنِي
24. Bulursın sen⁸⁵ beni kulum ki vāsī‘dür benüm ħalkum
Benem her dilde añılan beni iste ki bulasın

إِذَا اللَّهْفَانُ نَادَانِي كَظِيمًا * أَقْلُ اللَّيِّكِ فَاطُ أُنْبِي تَجِدْنِي
25. Baña ħasretlü bir kişi nidā eyledügi vaħtın
Aña ben ayduram⁸⁶ “lebbeyk” beni iste ki bulasın

إِذَا الْمُضْطَرُّ قَالَ أَلَا تَرَانِي * نَظَرْتُ إِلَيْهِ فَاطُ أُنْبِي تَجِدْنِي
26. Dise bir çāresüz kişi beni görüp nazār eyle
Nazār kıluram aña ben beni iste ki bulasın

إِذَا عَبْدِي عَصَانِي لَمْ تَجِدْنِي * سَرِيعُ الْأَخْذِ فَاطُ أُنْبِي تَجِدْنِي
27. Kaçan kulum baña ‘aşı olursa ol beni bulmaz
Ki tizcek anı dutaram beni iste ki bulasın

وَإِنْ هُوَ تَابَ ثُبُتٌ عَلَيْهِ إِنِّي * أَنَا النَّوَابُ فَاطُ أُنْبِي تَجِدْنِي
28. Kaçan kulum rucū‘ idüp ide⁸⁷ ‘işıyanına tevbe
Kağul iderem anı ben beni iste ki bulasın

⁸⁰ F’de bu kelime yoktur.

⁸¹ L: secdeñ

⁸² H ve F: aña secdeñ içinde

⁸³ H: merħametlü

⁸⁴ H, F ve L: irişürem

⁸⁵ F ve L’de bu kelime yoktur.

⁸⁶ H, L ve M: iderem

⁸⁷ F: iderse

وَمَنْ مِثْلِي وَأَيْنَ يَكُونُ مِثْلِي * فَلَيْسُ يَكُونُ فَاطِئُنْبِي تَجْدِي

29. Benüm mişlüm olan kimdür eger var ise kãandur
Pes imdi yok benüm mişlüm beni iste ki bulasın [23b]

هَلُمَّ إِلَيَّ لَا تُفْصِدْ سِوَايَ * أَنَا الْمَنَانُ فَاطِئُنْبِي تَجْدِي

30. Beni kaçd eylegil ancak ki benden gayra⁸⁸ kaçd itme
Benem in'ām iden halka beni iste ki bulasın

أَتَذَكُرُ لَيْلَةَ نَادَيْتِ سِرًّا * أَلَمْ أَسْمَعْكَ فَاطِئُنْبِي تَجْدِي

31. Eger gicede sırr-ıla nidā idüp beni añsañ
Anı şanma ki⁸⁹ işitmezem beni iste ki bulasın

فَلَا يُنْجِيكَ يَا عَيْدِي سِوَايَ * مِنَ النَّبْرَانِ فَاطِئُنْبِي تَجْدِي

32. Benüm kulum benüm gayrum⁹⁰ seni kurtarımaz hergiz
Yidi tamu 'azābından beni iste ki bulasın

وَلَمْ يُحْلِكْ فِرْدَوْسَ غَيْرِي * أَنَا الرَّزَاقُ فَاطِئُنْبِي تَجْدِي

33. Seni Firdevs'e køndurmaz⁹¹ o dünyāda benüm gayrum
Benem rızqın viren halka beni iste ki bulasın

وَهَلْ فِي الْخَلْقِ مَنْ يُعْطِي جَزِيلاً * سِوَايَ لَيْسَ فَاطِئُنْبِي تَجْدِي

34. Kimesne var mıdır ola benüm gibi 'ağāsı bol
Hakikat bil ki hiç yokdur beni iste ki bulasın

أَتَعْرِفُ غَافِرًا لِلذَّنْبِ غَيْرِي * أَنَا الْعَفَاؤُ فَاطِئُنْبِي تَجْدِي

35. Bilür misin benüm gayrum günāhın 'afv ider halkuñ
Benem hep halkı 'afv⁹² iden beni iste ki bulasın

سَأَعْفُرُ لِعِبَادِي فَلَا أَبَالِي * عَذَاةَ الْحَشْرِ فَاطِئُنْبِي تَجْدِي

36. 'İbādı yarlığaram ben muqayyed olmazam⁹³ hergiz
Yarın kopucağaz sinden⁹⁴ beni iste ki bulasın

أَتَعْرِفُ سَاتِرًا لِلْغَيْبِ غَيْرِي * أَنَا السَّتَارُ فَاطِئُنْبِي تَجْدِي

37. Bilür misin⁹⁵ benüm gayrum⁹⁶ 'ayb setr idici var mı⁹⁷
Benem Settār kamu 'aybı⁹⁸ beni iste ki bulasın

⁸⁸ H ve F: gayrı

⁸⁹ M'de ki yoktur.

⁹⁰ M: Ki benden gayrı yā kulum

⁹¹ F: køndurur

⁹² M'de 'afv kelimesi yoktur.

⁹³ F: olmaz

⁹⁴ M: yarın kopup cevvi-i maşşerde

⁹⁵ H: bulur mısın

⁹⁶ M: gibi

⁹⁷ H: yokdur

⁹⁸ M: Benem setr idici 'aybı

أَعَزَّرَنِي فَلَمْ تَرَ قَطُّ مَثَلِي * وَلَسْتَ تَرَاهُ فَاطُئْبُنِي تَجِدُنِي

38. Baña 'izzetle bak sen⁹⁹ ki hergiz¹⁰⁰ yok-durur mişlüm
Dağı hiç görmediñ¹⁰¹ aşlâ beni iste ki bulasın

أَنَا الْوَهَّابُ يَا عَيْدِي سَرِيْعًا * وَفِي الْعَهْدِ فَاطُئْبُنِي تَجِدُنِي

39. Benem gâyet de baħşışci¹⁰² benüm kulum hemân tizcek
Vefâ idiciyem 'ahde beni iste ki bulasın

أَنَا الْفَرْدُ الْمُدَبِّرُ فَوْقَ عَرْشِي * بِلَا التَّكْلِيفِ فَاطُئْبُنِي تَجِدُنِي

40. Benem ol ferd¹⁰³ olan Tañrı müdebbir 'arşum¹⁰⁴ üstünde
Bi-lâ-teklif kamu halka beni iste ki bulasın¹⁰⁵

Leâlî tevbeñi kılup kabûlın iste didi Hağğ
Kabûl iderem anı ben beni iste ki bulasın¹⁰⁶

KAYNAKÇA

- AKAR, Ali, *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yay., İstanbul 2014.
- ÂŞIK Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, (Haz. Filiz Kılıç), C. II, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.
- BENLİ, Ali, "Leâlî Ahmed Çelebi", *TDVİA*, C. Ek-2, İstanbul 2016, s. 150-151.
- BURSALI Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yay., İstanbul 1975.
- BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, Dâru İhyâi't-turasi'l-Arabiyyi, yy, ty.
- CİLACI, Osman, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, Damla Yay., İstanbul 2001.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998.
- ES-SEHMÎ, *Târîhu Cürçân*, (Nşr. Muhammed Abdulmuîd Han), Âlemü'l-Kütüb, yy, ty.
- GÜRKAN, Salime Leyla, "Yahudilik (giriş ve tarih)", *TDVİA*, C. XXXXIII, İstanbul 2003, s. 187-197.
- , "Zebur", *TDVİA*, C. XXXXIV, İstanbul 2013, s. 171-173.
- HARMAN, Ömer Faruk, "Kitâb-ı Mukaddes", *TDVİA*, C. XXVI, İstanbul 2002, s. 75-76.
- EL-HORASAN, Muhammed Mehdi, *Mevsû'âtü İbni Abbâs*, C. XI, Merkezü'l-Ebhâsi'l-Akâidiyye, Necef, ty.
- İBN KESİR, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk. Sami b. Muhammed es-Selâme), Dâru Taybe, Riyad 1999.

⁹⁹ F: bağan; L: bakışsan, H: baksan sen

¹⁰⁰ M'de hergiz yoktur.

¹⁰¹ M: görmedüm

¹⁰² H: baħşışlü

¹⁰³ H: fevk

¹⁰⁴ L: 'arşun

¹⁰⁵ 40. beyit M nüshasında yoktur.

¹⁰⁶ H nüshasında bu beyit yoktur.

- İBN TEYMİYYE, *Mecmûatü'l-fetâvâ*, (Nşr.: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım), C. VIII, Mucemmu'l-Melik Fahd, Medine 2004.
- KARAMAN, Hayreddin, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yay., Ankara 2007.
- KATİP Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, (Çev. Rüştü Balcı), C. III, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2010.
- KINALİZÂDE Hasan Çelebi, *Tezkiretu's-şuarâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), TTK Yay., Ankara 1981.
- Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2003.
- MAHDUM, Abid Nazar, Sûfi Allahyar ve Sebâtü'l-âcizîn'i, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993.
- McAULEY, Denis E., *Ibn 'Arabi's Mystical Poetics*, Oxford University Press, Oxford 2012.
- MÜTERCİM Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, (Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), C. II, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013.
- NEV'İZÂDE Atâî, *Hadaiku'l-Hakaik fî Tekmileti's-Şakâik*, (Haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., İstanbul 1989.
- PRİVRATSKY, Bruce G., "Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe Tercümelelerinin Tarihçesi 16-21. Yüzyıl", (Çev. Can Şakırgil), http://www.filipus.org/pdf/Turkce_KM_Tarihi_Version_R.pdf e.t.: 13.08.2014.
- SEYYİD Ahmed b. Mustafa, *Şerhu Kasîdeti Fatlubnî Tecidnî ve Tercemetiha*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, nr: 5427, vr: 21-23.
- SEZGİN, Fuat, *Tarihu't-Turâsi'l-Arabî*, C. I, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûdi'l-İslâmiyye İdâretü's-Sekâfeti ve'n-Neşri bi'l-Câmia 1983.
- TABERÎ, *Tarih*, (Thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim), C. I, Dâru'l-Maârif, Kahire 1967.
- TAŞKÖPRÜZÂDE, Ahmed, *Miftâhu's-saâde ve Misbâhu's-siyâde fî Mevzûati'l-ulûm*, (Thk. K. Kâmil Bekrî ve Abdülvehhâb Ebu'n-nûr), Dâru'l-kütübi'l-hadîse, Kâhire 1968.
- YESEVÎ, Ahmed, *Divan-ı Hikmet*, (Haz. Dr. Hayati Bice), TDV Yay., Ankara 2009.
- Zebur'dan Mütercem Manzum Dua-i Şerif*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya Koleksiyonu, nr.:3452-04, 3 vr.

